

взаємовідносин приватних осіб та публічної адміністрації, однак для цього необхідно виробити якісну судову практику за різними категоріями публічно-правових спорів в умовах нового процесуального законодавства й визначити додаткові умови правомірності адміністративно-правового впливу суб'єктів владних повноважень на приватних осіб в адміністративно-правових відносинах у рішеннях Великої Палати Верховного Суду та Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.

Використані матеріали:

1. Указ Президента України «Про Комісію з питань правової реформи» від 21.06.2019 № 421/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4212019-27629> (дата звернення 05.09.2019).

2. Петришин О. В. Судова практика як джерело права в Україні: проблеми теорії. *Вісник Верховного Суду України*, 2016. № 12. С. 12.

Ніколенко Людмила Миколаївна
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри юридичних дисциплін
Донецького юридичного інституту МВС України
(м. Маріуполь, Україна)

**УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ
ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ**

Реформування судочинства та удосконалення процесуального законодавства не завершилося з прийняттям Закону «Про судоустрій і статус суддів», внесенням змін до Конституції України щодо правосуддя, оновленням Господарського процесуального кодексу України, згідно із Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», формуванням Верховного Суду та суддівського корпусу за новими правилами тощо.

Дійсно в умовах сучасного соціально-економічного розвитку судова система потребує змін та прийняття положень нової формації на підставі визнаних міжнародно-правових стандартів, що сформовані за допомогою принципів і норм міжнародного права, прецедентної практики Європейського Суду з прав людини та рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи.

Вже отримали своє закріплення у законодавстві такі положення як: спрощення доступу до правосуддя, відкритість та прозорість правосуддя, використання нових технологій («електронне правосуддя»), спрощення судового розгляду, розвиток примирних процедур, вдосконалення оскарження та виконання судових рішень тощо. Але, як показує практика, деякі питання ще потребують подальшого законодавчого врегулювання.

Закон України від 22.12.2005 р. «Про доступ до судових рішень» визначає порядок доступу до судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства. Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, встановлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Доведення інформації про прийняті судові рішення до зацікавлених осіб робить діяльність господарських судів прозорою та забезпечує гарантії відкритості правосуддя. Можливість доступу до судових рішень дозволяє не тільки отримати відомості щодо їх змісту, а також дані про учасників, визначити їх надійність, що є важливим для господарської діяльності.

Питання щодо відкритості правосуддя актуалізують питання доступності правосуддя. В результаті озброєного конфлікту на сході країни і анексії Автономної Республіки Крим виникли проблеми щодо доступності правосуддя, в тому числі для громадян, які знаходяться на окупованій території та внутрішні переміщених осіб. Для такої категорії, в деяких випадках, відсутня можливість отримати захист своїх прав у зв'язку з труднощами, пов'язаними з доступом до судів, розташованих на територіях, підконтрольних уряду України, в тому числі із-за втрати або знищення матеріалів справ до або під час процесу переміщення або зміни територіальної підсудності. Особи, в тому числі, які проживають на непідконтрольних Україні територіях, змушені долати великі відстані, щоб подати позов або бути присутнім на судових засіданнях. Наприклад, господарський суд Донецької та Луганської областей знаходяться в місті Харків, Луганський окружний адміністративний суд знаходиться в місті Северодонецьк, частина районних судів міста Донецька в місті Покровськ, Торецьк, Павлоград та інших містах.

Ще однією з проблем, яка потребує вирішення на рівні законодавства є ситуація, коли неможливо виконати або переглянути судові рішення, які були раніше прийняті судами Луганської, Донецької областей та АР Крим. Витребувати такі справи із судових органів на непідконтрольних української території неможливо. Варіантом виходу із таких ситуацій є передбачена процесуальним законодавством процедура відновлення втраченої справи. До заяви про відновлення втраченого провадження додаються документи або їх копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися у заявника або у справі. Але існує проблема, якщо взагалі відсутні будь-які документи або їх копії.

Щодо використання новітніх інформаційних технологій в судовому процесі, то питання їх впровадження існує не тільки в Україні. Електронне правосуддя (е-правосуддя) починає розвиватися у багатьох країнах світу і залежно від технічного та законодавчого рівня допускаються різні можливості використання Інтернет-ресурсів, наприклад, подача в електронній формі заяв та інших документів до суду, судові слухання з використанням електронних засобів (відеоконференція) та інші процесуальні дії. За допомогою впровадження в Україні єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи буде здійснюватися не лише облік заяв, скарг та інших документів, які надійшли до суду та які були направлені судом, здійснюватися розподіл справ, а також: обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу; направлення судових рішень та інших процесуальних документів учасникам судового процесу на їхні офіційні електронні адреси, вчинення інших процесуальних дії в електронній формі. Але для запровадження в повній мірі е-правосуддя необхідний комплекс заходів організаційного, законодавчого, технічного та політичного характеру не тільки на рівні держави, а також на рівні громадян. Багаточисленні проблеми електронного декларування виявили технічні проблеми існування документів в електронній формі. Крім того, у законодавстві не визначені питання механізму створення та існування електронних справ, відповідальності за внесення неправдивої інформації або знищення інформації. На підставі аналізу, можливо зробити висновок, що запровадження е-правосуддя повинно базуватися на всебічному аналізі фінансової можливості щодо такого впровадження; зручності у користуванні, не тільки суддів, а також учасників процесу; розробці механізму переведення справ в електронну форму; визначення механізму оцінки доказів тощо. Поступово впровадження е-правосуддя надасть можливість вдосконалити цей механізм з урахування напрацьованого досвіду. Крім того, е-правосуддя не зменшує необхідність надання кваліфікованої юридичної допомоги. Впровадження е-правосуддя забезпечить реалізацію принципу концентрації, але втратить

своє значення принцип безпосередності, що забезпечує особисте дослідження та оцінку судом всіх доказів.

Щодо впровадження спрощених судових процедур, то наказне провадження – це більш спрощена форма судового процесу, яка передбачає можливість особи, якій належить право вимоги про стягнення грошової заборгованості за договором, звернутися до суду із заявою про стягнення відповідної суми у швидшому порядку. Такий вид провадження може бути досить позитивним за умови добросовісного користування сторонами своїми процесуальними правами, адже з одного боку, прискорить звернення стягнення заборгованості у примусовому порядку, а з іншого – може забезпечити зменшення навантаження на суд. Але, як показує практика, питання про ефективність застосування цього інституту є досить спірним, оскільки це провадження не виправдало себе та має здебільшого «декларативний характер».

Інститут спрощеного позовного провадження призначений для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Разом із тим, у законодавстві відсутній чіткий розподіл справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження. Натомість визначено, які категорії спорів розглядаються тільки у позовному провадженні. Слід зазначити, що застосування спрощеного впровадження прискорить судовий розгляд, що в свою чергу підвищить ефективність судочинства. Спрощене провадження існує практично у всіх розвинених європейських країнах, що в свою чергу ще раз підтверджує необхідність розвитку цієї форми провадження.

Щодо інституту врегулювання спору за участі судді, то по-перше, цей інститут можливо визначити, як гібридний прототип медіації, тобто за своєю суттю це підміна інституту медіації. Тому, виникає питання чи не створено конфлікт правового статусу судді, якому взагалі не властива така функція. По-друге, викликає сумнів участь судді, як медіатора при розгляді спорів та неможливість залучити третіх осіб як медіаторів до участі у врегулювання спору. Інститут медіації характеризує те, що медіатор допомагає сторонам у конфлікті досягнути взаємної згоди, а згідно процесуальним кодексам, суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору, що взагалі не властиво інституту медіації. Медіатор не повинен пропонувати варіанти вирішення спору, він може допомогти сторонам знайти порозуміння і задовольнити інтереси сторін. Актуальним для національного законодавства є розвиток несудових форм, що на теперішній час є світовою тенденцією. Тому найбільш перспективним є розвиток інституту медіації.

Проведений огляд дозволяє зробити висновок, що в процесі чергового етапу судової реформи більше уваги приділяється вирішенню питань організаційного, зовнішнього, формального характеру. Питання, що пов'язані із забезпеченням ефективного та справедливого судового захисту прав та законних інтересів не входять до кола пріоритетних. Це можливо пояснити відсутністю комплексного підходу до реформування, відсутністю обґрунтованої та науково визначеної концепції судової реформи. Для проведення судової реформи важливо визначити напрямки, які потребують реформування, сформувати та обґрунтувати комплекс конкретних заходів, що забезпечать ці напрямки і тільки після цього впроваджувати відповідні зміни, що будуть гарантувати реалізацію права на судовий захист у відповідності міжнародним стандартам.